

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
Volume III/ Issue I
ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY
DOI: <doi>10.26899/inciss.89</doi>

**THE CONSTRUCTION OF THE NATIONALIST MOVEMENT
PARTY IN THE CONTEXT OF POLITICAL COMMUNICATION
AND THE COMMUNICATION STRATEGY OF ALPARSLAN
TÜRKEŞ**

Dr. Haluk Ölçekçi

Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

holcekci@gmail.com

Abstract

The tradition of nationalist thought, which continued to develop around various magazines and associations, became a party after a long search in the multi-party period. The provision of the institutional representation of the idea of Turkish nationalism in both the ideological and political sense of the CKMP and the subsequent MHP has accompanied the search for masses.

Alparslan Türkeş, who had carried the CKMP to an ideological level after being chairman, soon benefited from the centuries-old idea of Turkish nationalism in the course of the Nationalist Movement Party with its changing name. Achieving to integrate different philosophies around the nationalism concept, Türkeş transformed the MHP into an important actor in terms of political history by providing ideological clarification in this process.

The ideology of Turkish nationalism, which is mostly concerned with the studies of history, culture and literature, has emerged with the claim of ruling the country through the process of political change. The Nationalist Movement Party is an important example of the fact that politics in Turkey is made for ideological purposes as well as for the struggle for power. Türkeş has created an actionary movement that trails the masses by bringing Turkish nationalism, which is the main reference of the party, into the field of discourse in the context of its political goals.

The theme of this work is to put forward the idea that the MHP is built on as an ideology party and examine its political identity through the concepts and symbols that stand out in the process. The communication strategies that Türkeş used in transforming Turkish nationalism into a mass action and public presentation, which is a limited intellectual movement with a small intellectual environment, will be examined.

Key Words: *Political Communication, Communication Strategy, Nationalist Movement Party, Alparslan Türkeş, Nationalism.*

SIYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN İNŞASI VE ALPARSLAN TÜRKES'İN İLETİŞİM STRATEJİSİ

Özet

Çeşitli dergi ve dernekler etrafında gelişimini sürdüren milliyetçi düşünce geleneği, çok partili dönemde geçirdiği uzun arayışın ardından partileşmiştir. Türk milliyetçiliği fikrinin hem ideolojik hem de siyasal anlamda CKMP ve ardılı MHP'de kurumsal temsilinin sağlanması, kitlelere açılma arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Genel Başkan olduktan sonra CKMP'yi ideolojik bir zemine taşıyan Alparslan Türkeş, kısa süre sonra değişen ismiyle Milliyetçi Hareket Partisi'nin inşasında, Türk milliyetçiliğinin yüzyıllık fikri birikiminden faydalanmıştır. Farklı fikri muhtevaları Ülkücülük kavramı etrafında birleştirmeyi başaran Türkeş, bu süreçte ideolojik netleşmeyi sağlayarak MHP'yi siyasal tarihimiz açısından önemli bir aktöre dönüştürmüştür.

Çoğunlukla tarih, kültür ve edebiyat çalışmalarıyla ilgilenen Türk milliyetçiliği ideoloji, yaşadığı siyasal değişim sürecinden ülkeyi yönetme iddiasıyla çıkmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye'de politikanın iktidar kavgası yönünün yanı sıra ideolojik amaçlarla yapıldığına dair önemli bir örnektir. Türkeş partisinin temel referansı haline getirdiği Türk milliyetçiliğini, siyasal hedefleri bağlamında söylem alanına taşıyarak geniş kitleleri peşinden sürükleyen aksiyoner bir hareket yaratmıştır.

Bu çalışmanın konusu, bir ideoloji partisi olarak MHP'nin üzerine inşa edildiği fikri alt yapıyı ortaya koymak ve süreç içerisinde öne çıkan kavram ve semboller üzerinden siyasal kimliğini irdelemektir. Türkeş'in küçük bir aydın çevreyle sınırlandırılmış bir fikir hareketi olan Türk milliyetçiliğinin kitlesele bir aksiyona dönüşmesinde ve halkla buluşmasında takip ettiği iletişim stratejileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Siyasal İletişim, İletişim Stratejisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Alparslan Türkeş, Ülkücülük.*

GİRİŞ

Siyaseti toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, mücadele ve kavga olarak sunan görüşlere karşın, pozitif amaçlara yönelik politikadan da söz edilmektedir. Topluluk olarak yaşamın kaçınılmaz bir kaderi olan siyaset, ampirik bir zorunluluk olduğu kadar, aynı zamanda amaçlı bir etkinliktir (Kapani, 1992: 17). İnsanın kendisini gerçekleştirmesine ve benzer amaçlı etkinliklerle aynı düzlemde yer almasına olanak veren bu eylem, politikayı sadece bir çatışma alanı olmaktan çıkararak aynı zamanda uzlaşma sanatına dönüştürmektedir.

Türk siyasal hayatının en eski partilerinden birisi olan ve kendisinden çok daha eski Türk milliyetçiliği fikrini programlarının esası haline getiren Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye'de politikanın iktidar kavgası yönünün yanı sıra ideolojik amaçlarla yapıldığına dair önemli bir örnektir. Milliyetçi düşünce geleneğini temsil eden parti, kuruluşunu tamamladığı 1960'lı yılların ortalarından itibaren kullandığı retorik ve sembolleriyle önemli bir taraftar kitlesiyle iletişim kurabilmiştir.

Türkiye'nin bütün önemli siyasal gelişmelerine yönetimi ve tabanıyla müdahil olacak kadar aktif bir siyasal kimliğe sahip bulunan Milliyetçi Hareket Partisi, siyasetin başat aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Soğuk savaş yıllarının gerilimli atmosferinde milliyetçi retoriğiyle toplumda sert ve kavgacı yaygın imajıyla tanınan MHP, aslında diğer siyasal partiler gibi değişik sosyal ve siyasal grupların isteklerinin gerçekleştirilmesindeki toplumsal uzlaşmanın bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

Türkiye'nin yarım yüzyıllık siyasal yaşamına tanıklık etmiş bir siyasi gelenek olarak MHP'nin parti kimliği, ideolojik sayılabilecek tek tipte karşı değerlendirmelerle oluşturulmuş algılarla sunulmaya çalışılmaktadır. Oysa MHP'nin üzerine inşa edildiği siyasi ve fikri geleneğin son derece derin ve zengin bir geçmişe sahip olduğu, kimi zaman özdeşlik kurularak anılan milliyetçilik, Turancılık, Ülkücülük, muhafazakarlık, milliyetçi muhafazakarlık, mukaddesatçılık, Türk İslam Sentezi, Türk İslam Ülküsü gibi kavramların çokluğundan anlaşılmaktadır (Ete vd., 2014: 17).

Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşu esnasında üzerine inşa edildiği Türk milliyetçiliğinin geleneksel retoriği, sembolleri, lider kültü, parti programı ve ideolojisiyle ilgili kamusal bilginin, siyasal iletişim aracılığıyla insanların inançları ve eylemlerini etkileyecek biçimde nasıl kullanıldığı bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

SIYASAL İLETİŞİM VE SIYASAL KÜLTÜR

İletişimin siyasal konular hakkındaki kamusal bilgiyi, inançları ve eylemi etkileyecek şekilde stratejik kullanımları, siyasal iletişim alanının gelişmesindeki temel sorudur (Mutlu, 1998: 304). Bilgi vermenin yanı sıra duyguları ifade etme ve yönlendirmeyi de içerisinde barındıran iletişim, bu nedenle siyasetle de yakın ilişki içerisinde. Toplumları yönetme iddiasına sahip olan siyasi partilerin oylarına talip oldukları seçmenlere kendilerini anlatabilmeleri için iletişim kanallarını kullanmaya ve mesajlarını aktarmaya ihtiyaçları vardır (Özkan, 2004: 17).

Bilginin politikacılar ve seçmen arasında medya aracılığıyla aktarılmasına ilişkin interaktif bir süreç olan siyasal iletişim, politikacılardan aşağı seçmenlere doğru ve seçmenlerden yukarı politikacılara doğru iletilmektedir. İletişim kişilerin yanı sıra kurumlarla, toplumla ve siyasal yapıyla çeşitli boyutlarda kullanılabilir. İkna ederek yönlendirme yeteneği bulunan iletişim, kurulacak ilişkilerle iktidar olanağı sağlayacak bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya elinde bulundurduğu güç sayesinde ülke gündemini belirleyebilmekte, etkileyebilmekte ve değiştirebilmektedir. Siyasal aktörler ise amaçlarına ulaşabilmek için medyayı etkili bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Hedef kitleyi ikna ederek arzu edilen şekilde oy verme davranışına yönlendirebilmek siyasal iletişimin esas amacıdır (Özerkan ve İnceoğlu, 1997: 82-83).

Güç ve iktidar mücadelesi olan siyasetin yöneten-yönetilen ilişkisini düzenleyerek temsil ettiği toplum üzerinde egemenlik kurabilmesi için öncelikle iletişimi tesis etme ihtiyacı söz konusudur.

İletişimin olmadığı bir ortamda kitlelere ulaşmak imkânsızdır. En basit şekliyle kaynak, mesaj, hedef kitle olarak tanımlayabileceğimiz iletişim kavramından hareketle, siyasal içeriği olan mesajların iletilmesinde siyasal iletişimden söz etmek mümkündür. İletişim açısından ideolojiler, geniş kapsamlı iletişim ağları içinde biçimlendirilen simgeler ve simgeleştirme kümeleridir (İnceoğlu, 2000: 59).

İletişimin günümüzde her alanda etkili bir hale gelmesi siyasal iletişimin genişlemesine yol açmıştır. Siyasal iletişimin günlük hayata ilişkin sosyal, kültürel, ekonomik, tüm boyutları içeren oldukça geniş bir alanı kapsamayı, tanımlanmasını da güçleştirmektedir. Kimi zaman siyasal partilerin ve siyasetçilerin seçmeni ikna taktikleri olarak isimlendirilse de, kapsamı çok daha geniştir. Siyasal iletişim; “belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim” olarak kabul edilmektedir (Aziz, 2007: 3).

Siyasal iletişim süreçleri, siyasal sistemin yer alacak aktörlere alan açacak şekilde tasarlanmış olmasını gerektirmektedir. Siyasal iletişim süreçlerinde hükümetin ve siyasi partilerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, çevreci gruplar ve kamusal alana etki etmek isteyen farklı oluşumların aktörleri yer alabilmektedir.

Siyasal iletişim kampanyasında yer alan liderin performansı, afiş, şarkı, slogan, meydanların coşkusu, partilerin seçim vaatleri, televizyon konuşması, yüz yüze iletişim, sokak süslemeleri, televizyon reklamı, gazete ilanı ve sosyal medyada paylaşılan bir içerik gündelik hayatın içine karışabildiği ve onunla bütünleşerek yürüyebildiği ölçüde kalıcı olabilmektedir. Siyasal iletişim süreçlerinin belirli bir siyasal kültür içinde gelişip büyümesiyle tek bir sloganın dahi o kültürel kodları taşıyarak kuşaktan kuşağa aktarması hem söyleyeni hem de söylenen zamanı aşarak tarihe geçebilmektedir (Özkır, 2015: 7).

Siyasal iletişim ile siyasal lider imajları, siyasal kültür ve toplumsal değerler arasında birbirini besleyen yakın ilişki söz konusudur. Medyanın kültürel etkileşimi toplumları etkisi altına alma gücüne sahiptir. Bu nedenle siyasal iletişim temelde kültürel iletişimden kaynaklanmaktadır. Siyasal kültür ve iletişimin içinden çıktığı toplumsal yapı ile iç içeliği, toplumun diğer kültür öğelerinden ayrı düşünme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Siyasal kültürün oluşumunda uzun bir zaman diliminde birbirine benzeyen siyasal düşüncelerin ve pratiklerin toplum üzerindeki etkisinin önemli bir payı vardır. Siyasal kültür bir taraftan toplumsal kültürden etkilenirken, diğer taraftan etkileme gücüne sahiptir.

Aynı kompleks ve daimi bütünün farklı elemanları olan toplum ve kültür arasındaki girift ilişki, bu kavramlar üzerine yapılan incelemeleri birbirine yaklaştırmaktadır. Bu yöndeki çalışmalarıyla tanınan Geertz; kültürü sosyal ilişkileri etkileyen bir anlam ve sembol sistemi, sosyal

sistemi ise sosyal ilişkilerin kendine has düzeni olarak ele almanın bu iki kavramı birbirinden ayırt edebilmede en elverişli yol olduğunu ifade etmektedir (Mckae, 1985: 82).

Kültür bir toplumun yeme-içme, giyinme, yaşayış biçimidir; camileri, pazarları, seremonileri, adetleri hep kültürün parçasıdır. Kültür, kuşaktan kuşağa öğrenilen toplumsal doğrular ve yanlışlar, davranışların altında yatan değerler ve normlardır (Soydaş, 2010: 30). Toplumsal kültürün bir alt sistemini ise siyasal kültür oluşturmaktadır. Toplum meydana getiren bireylerin benzer siyasi tutum, düşünce ve davranışa sahip olmasıyla siyasal kültür ortaya çıkmaktadır.

Toplumdaki farklı görüş ve çıkarlar, siyasal partiler aracılığıyla belirli bir program etrafında toparlanarak siyasal alanda temsil edilebilir hale gelmeleri sağlanmaktadır. Böylelikle siyasi partilerin hem üyelerini hem de toplumu siyasi konularda eğitime işlevi belirginleşmektedir. Toplumun çeşitli kesimlerinden kişileri kendilerine çekerek onların üyelik statüsünde siyasi bilgi ve deneyim kazanmaları sağlanmaktadır. Bütün bunların yanı sıra parti toplantıları, yayınları ve parti sözcülerinin kamuoyuna hitap eden beyan ve açıklamaları, toplumda siyasal kültürün oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Aydın, 2008: 119).

Siyasal ideolojiler ise siyasal kültürün belirleyici unsurları arasındadır. Siyasal ideolojilerin, güçlü şekilde savundukları fikirlerini siyasal sistemde hayata geçirmek için kendi siyasal rejimlerini yaratma gayreti içinde olmaları beklenen bir durumdur. Bir değerler toplamı olarak ideoloji, toplumsal yaşam içinde bireylerin tutum ve davranışlarına etki eden bir niteliğe sahiptir (Duverger, 1986: 10).

Politika toplumun farklı kesimlerinin ve güç ilişkilerinin ortak bir zeminde buluşturulması ise, siyasal iletişim de oluşturulan ortak semboller üzerinde yorumlamalar ve tartışmalar yoluyla bir anlaşma zemininde uzlaşma sürecini ifade etmektedir. Siyaset bilimi bir iletişim olgusu ve süreci olduğundan siyasi aktörlerin, liderlerin mesajlarını hedef kitlelerine ulaştırmasının ve kitlelerini etkilemelerinin yolu yine medya ve kitle iletişim araçlarını kullanmalarından geçmektedir. Yapılan işler politika vasıtasıyla icra edilmekte, politika ise iletişim vasıtasıyla yürütülmektedir. Lasswell'e göre, politika ve iletişim süreçleri sıkı sıkıya bağlıdır (Lasswell, 2007: 2019). Günümüz iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte medya siyasi aktörler ile hedef kitleyi oluşturan bireyler, sınıflar veya kitleler arasında köprü konumuyla siyasal iletişim sürecinin işlemesini sağlamaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde; Türk milliyetçiliği fikir hareketini siyasal bir aktöre dönüştüren Milliyetçi Hareket Partisi örneğinde ortak semboller üzerinden yürütülen siyasal iletişim sürecinin tutum ve davranışlarını etkilediği kitleyle buluştuğu uzlaşma zemini irdelenecektir.

MHP'Yİ ORTAYA ÇIKARAN SİYASAL VE KÜLTÜREL ŞARTLAR

Tarihi açıdan yeni sayılabilecek bir kavram olan ve son iki yüzyıllık süreçte dünya düzeninin yeniden şekillenmesinde ve siyasal kültürlerin belirlenmesinde başat rol oynayan milliyetçiliğin,

Türkiye'nin siyasal kültürünün şekillenmesindeki çerçeve görevi dikkat çekicidir. Türkiye'de siyasete yön veren milliyetçilik siyasal söylemin ifade sınırlarını çizecek ölçüde hegemoniktir.

Türk milliyetçiliğinin bir realite olarak hayata geçmesi ve siyasal kültürü şekillendirmeye başlaması 2. Meşrutiyet'in ilanına denk düşmektedir. Osmanlı'yı yeniden ayağa kaldırmak için denenen Osmanlıcılık ve İslamcılık'tan beklenenin alınmaması üzerine, son formül 2. Meşrutiyet sonrası hayata geçirilen Türkçülük olmuştur (Ölçekçi, 2013: 94-99).

Başlangıçta imparatorluğun kozmopolit yapısı içinde Türk unsurunu tanımlama gayesi taşıyan, devleti ayakta tutmaya çalışan (Kafesoğlu, 1999: 17), Batı aleyhtarlığından daha çok anlamaya ve taklit etmeye odaklı, Panslavizm'e karşı tepkili ve İslami hassasiyetlere sahip ancak laikliği de savunan bir fikir hareketi olan Türkçülük, zaman içerisinde önemli bir değişime uğramış ve farklı görünümlere bürünmüştür. Gökalp'in önderliğinde Türk Ocakları çevresinde toplanmış "ilk kuşak" ile Cumhuriyet dönemindeki "ikinci ve üçüncü kuşak" milliyetçi-Türkçü aydınların tespit ve hedeflerinin meydana getirdiği antiemperyalist, millici, gelişmeci ve bağımsızlıkçı fikirlerin ortaya konduğu son derece zengin bir ideolojik zemin gelişmiştir (Nihat ve Cemiloğlu, 1995: 97-98).

Milli mücadelenin hâkim ideolojisi Türk milliyetçiliği, Cumhuriyet'in kuruculuğu vazifesini görmüş ve yeni Türk devletinin resmi anlayışını şekillendirmiştir. Uzun süre Ziya Gökalp'in büyük otoritesi milliyetçileri fikri anlamda birada tutmaya yeterken, ölümünden sonra Türkçülüğün Esasları'nda verdiği geniş perspektif içinde meselelerin çözümü noktasında fikir ayrılıklarının doğuşu kaçınılmaz olmuştur. Ana çerçeve olarak Gökalp'in temsil ettiği milliyetçilik ve Celal Nuri'nin batılılaşma anlayışının kaynaştırılmasıyla oluşturulan eklektik model, Cumhuriyet döneminde tek parti idaresinin siyasal ideolojisini meydana getirmiştir (Çalık, 1995: 71). Türk milliyetçiliğinin devlet seçkinlerinin bir kısmı tarafından araçsallaştırılmasıyla ortaya çıkan Kemalizm, zamanla siyasal bir ideoloji olmaktan çıkarak devlet-parti özdeşliğine dayanarak varlığını sürdüren bir yapısal dönüşüm geçirmiştir. İktidarda bulunanlarla onlara muhalefet eden milliyetçi aydınlar arasında milliyetçiliği değişik şekillerde yorumlamalarına ve uygulamalarına bağlı olarak bir ayrışma kaçınılmaz olmuştur. Bu yorum farkı, inkılâpçıları şoven bir milliyetçilikten otarşi ve despotizme kadar götürmüştür (Güngör, 1990: 153).

Resmi ideoloji dışında kalan milliyetçi unsurların, milli mücadele yıllarından Türk Ocakları'nın kapatıldığı (Tunçay, 2012: 295-299) 1931'e kadar muhafaza ettiği resmi söylemlerle barışık çizgi, iktidarın "Türkiye milliyetçiliğine" evrilmesiyle bozulmuştur (Landau, 1981: 77-78). Cumhuriyetin ilk yıllarında sadece ufak bir aydın zümrenin onayladığı rasyonalist, laik ve materyalist yönü ağır basan milliyetçiliğe karşı liberalizasyonun başlaması ve kamuoyunun önem kazanması ile birlikte itirazlar yükselmiştir. Resmi söyleme ait Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi etrafında

başlayan tartışmalar*, Hüseyin Nihal Atsız'ın öncülüğünü yaptığı yeni bir milliyetçilik yorumunu ortaya çıkarmıştır. Artık biri halkın tarihe, kültüre ve geleneklere; diğeri aydınların pozitivistizme dayalı olmak üzere birbiriyle sürekli çatışan iki milliyetçilik söz konusudur (Karpaz, 1996: 139-141).

Türk milliyetçiliğinin tam anlamıyla başını kaldırıp özellikle yayın yoluyla yoğun bir propaganda kampanyasına girişmesi İkinci Dünya Savaşı öncesine denk gelmektedir. Milliyet kavramını daha çok soy esasına dayandıran Atsız ekolü 1930'lardan itibaren Hüseyin Nihal'ın çıkardığı Atsız Mecmua (1931), Orhun (1933), Bozkurt (1939), Rıza Nur'un çıkardığı Tanrıdağ (1942), Reha Oğuz Türkkan'ın çıkardığı Gökbörü (1943) gibi çok sayıda dergi etrafında fikri manada varlığını ve gelişimini sürdürmüştür. Bu dergi adlarının çoğunluğunun Türklerin Orta Asya tarihinden ve destanlarından alınmış olması, milliyetçiliklerinin içeriği hakkında fikir vermektedir. Aynı yıllarda Gökalp'ın kültürel ağırlıklı milliyetçiliğini temsil eden Türk Yurdu (1911), Milli Mecmua (1923), Çınaraltı (1941) ve Serdengeçti (1947) gibi dergiler de yayın hayatındadır. Turan fikri yerine Türklüğü Anadolu'daki bin yıllık tarihin oluşturduğu İslami ve kültürel değerlere bağlayan Anadoluculuk akımı ise milliyetçi fikriyatta önemli bir başka yolu işaret etmektedir. Bu tezin öncülüğünü 1921'de yayınlanmaya başlayan Dergâh dergisi, Remzi Oğuz Arık'ın Millet dergisi (1942), Nurettin Topçu'nun Hareket dergisi (1939) Anadolucuğun ekol vasfı kazanmasında önemli paya sahiptir (Kılıç, 2007: 129-130; Toprak, 1984: 13-54). Milliyetçi fikriyat 1940'lar itibarıyla Türkçü, Turancı, Anadolucu, kültürel milliyetçi, muhafazakâr milliyetçi gibi son derece zengin bir fikri yelpazeye sahip görünmektedir.

Devlet merkezli milliyetçilik ile toplum merkezli milliyetçiliğin en önemli yol ayrımlarından birisi 3 Mayıs 1944 Türkçülük davası ile yaşanmıştır. 1920'lerin ikinci yarısından itibaren oluşmaya başlayan ve 1930'larda netleşen Kemalist-İnkılâpçı milliyetçiliğin laik ve pozitivist bir modernleşme anlayışıyla takip ettiği radikal kültürel programlar tepkiyle karşılanmış ve "batıcı-milliyetçi" ve "muhafazakâr-milliyetçi" gibi yeni tanımlamalar yapılmaya başlanmıştır (Güngör, 2002: 118). 1940'lı yıllardaki bu yol ayrımında, devleti yönetenlerin Atatürk'ün milliyetçi mirasından saparak kozmopolit fikirlere yöneldiği, Marksist eğilimli bürokratların yönetimde yer aldığı ve Sovyetlerin saldırgan emellerine hizmet edildiği söylemiyle (Atsız, 1992: 211) çok keskin ve sert bir milliyetçi muhalefet başlatılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşındaki Sovyet üstünlüğüne bağlı olarak resmi ideolojinin milliyetçiliği yargı önüne çıkartmaktan çekinmemesi, milliyetçi düşünce geleneğine önemli bir travma yaşatacak ve ileride kurulacak MHP'nin alacağı şekilde ciddi etkisi olacaktır. Siyaset sahnesine ilk

* Türk Tarih Tezi, Turancı fikirlere sahip aydınlar tarafından eleştirilmiştir. Tezin temel savlarının ortaya konduğu Türk Tarihi'nin Ana Hatları kitabının yazarlarından Fuad Köprülü 1940 yılında yazdığı bir yazıda, kendisinin de katkıda bulunduğu eserin Avrupa tarihçiliğinin Türkler aleyhinde yazılmış temelsiz ve olumsuz düşüncelerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Romantik Nasyonalist bir tarih anlayışı olduğunu yazmıştır. Bkz. Doğan Avcıoğlu (1978), Türklerin Tarihi, Birinci Cilt, Tekin, Ankara.

çıkışını 1944 olaylarıyla yapan Alparslan Türkeş, “1944 Milliyetçilik Olayı” kitabına seçtiği başlıkta, Türkçülük veya Turancılık yerine halk nezdinde daha popüler bir kavram olan milliyetçilik sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir (Türkeş, 1968).

Sosyal ve iktisadi değişimle birlikte fikir ve ideoloji hareketlerinde artışın gözlendiği 1950’li yıllarda yeni Cemiyetler Kanunu’nun sağladığı kolaylıklardan en çok milliyetçilerin kurdukları dernekler yararlanmıştı. Anadoluçuk akımının bir fikir hareketi olarak tarihe karıştığı bu dönemde, gençliğin ilgisini çeken Türkçü liderler ise milliyetçiliği yaygınlaştırmak yerine düşünce ideallerindeki saflığı korumak adına kapalı bir kulüp havasıyla sınırlı bir çevreye mahkûm etmektedir. 1950-1960 devresi, Anadoluçuluktan kalan boşluğu doldurma ve milliyetçi hizipleri toplama, İslami değerlerle Türkçüleri birleştirme çabalarıyla geçmiştir (Güngör, 2002: 137).

Türkiye’de milliyetçi çizgide siyasal kırırdanışlar, diğer partilere oranla daha “milliyetçi” çizgide sayılabilecek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nin (CKMP) siyaset sahnesinde kurumsallaşma çabalarıyla başlamıştır. CKMP’nin milliyetçiliği, kitleleri peşinden sürükleyen ve örgütleyen ideolojik bir hareket olmaktan ziyade, daha çok “milli duruş” tanımlamasıyla ifade edilebilecek bir anlayıştır (Akınar, 2005: 29-30). Türkiye Köylü Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin birleşmesiyle kurulan partinin fikri temelleri Mareşal Fevzi Çakmak’ın kurduğu Millet Partisi’ne (1948) dayanmaktadır.

Türk milliyetçiliğinin siyasal parti düzeyinde gerçek anlamda temsili, 1944 Türkçülük olaylarındaki ve 27 Mayıs darbesindeki rolünden dolayı Türkçü ve milliyetçi çevrede ismi ağırlık kazanan Alparslan Türkeş’in 31 Temmuz - 1 Ağustos 1965 tarihlerinde yapılan olağanüstü kongrede CKMP liderliğine gelmesiyle başlamıştır (Cumhuriyet, 01. 08. 1965). Böylece söz konusu grupların ideolojik ve siyasal mücadelelerinde ilk defa siyasal bir lider figürü olarak Türkeş ön plana çıkarken, CKMP de hem ideolojik hem de siyaseten Türkçülüğün ve milliyetçiliğin temsilcisine dönüşmüştür.

Atatürk döneminde entelektüel gelişim açısından resmi ideolojinin ve dar bir aydın çevresinin akademik ve fikri çalışmalarıyla sınırlı kalan Türk milliyetçiliği, halk desteğini ve ideolojik yaygınlaşmayı parti düzeyinde temsil edilmeye başladığında görmeye başlamıştır. Türk milliyetçiliği fikrini siyasal arenada temsil etmeye başlayan partileşme süreci, milliyetçi geleneğin kendisini yeniden tanımlaması ve biçimlendirmesinde etkili olacaktır. Türk milliyetçiliğinin hem sivil toplum düzeyinde, hem de siyasal parti düzeyinde yapılanmalar ile halka inme sürecinde iki ana damar olan soy merkezli Turancı Atsız ekolü ve Anadolu merkezli Türk İslamcı Gökalp anlayışının birlikte harmanlanması ve kimi zaman ayrışmaları söz konusu olmuştur.

Türkeş ve arkadaşlarının CKMP’ye girmelerinin ardından parti programının yenilenmesi, gençliğin ilgisini çekmeye başlamaları ve katılımın artmasıyla birlikte, partinin isminin rahat telaffuz edilen ve akılda kolayca kalabilecek bir isimle değiştirilmesi ve yeni amblem arayışları başlamıştır

(Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 104). Aslında 1967 kongresinde partililerin değişim isteğinin ardında, partiye yeni bir heyecan ve dinamizm kazandırmanın yanı sıra yeni siyasal kimliğin ifade edilmesi amacı bulunmaktadır. Parti yönetimine giren yeni isimlerle birlikte değişen siyasal iklim, yenilik arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Siyasete girdikleri günden itibaren CKMP'yi yeni bir kimlik ve kişiliğe kavuşturmayı amaçlayan Türkeş ve arkadaşları, parti isminin ve ambleminin yanı sıra tüzük ve programını da yeniden düzenlemeyi kararlaştırmıştır. Alparslan Türkeş, o günleri anılarında şöyle nakletmektedir:

“Partimize yeni bir hava vermek için hazırlıklarımızı tamamlayıp, il başkanlarını Ankara'ya çağırдық. Rıfat Baykal, ‘Partinin adını Köylü İşçi Partisi yapalım, kısaltılmışı da KİP olsun’ dedi. Amblem olarak da Bozkurt'u önerdi. Baykal'ın önerisinde şöyle de bir gerekçe vardı: Türkiye İşçi Partisi'nin kısaltılmışı TİP, bizimki de KİP olsun” (Turgut, 1995: 399).

Osmanlı İmparatorluğunun kurtuluşuna yönelik arayışlardan doğan bir fikir hareketi olan Türk milliyetçiliğinin, Soğuk Savaş yıllarında reaksiyoner bir siyasete savrulmasının anlamlı örneklerinden birisi, karşı kutuptaki partiye bakılarak teklif edilen KİP ismidir. İmparatorluğun kurtarıcı, milli mücadelenin antiemperyalist, cumhuriyetin kurucu ideolojisi pozisyonundaki aksiyoner Türk milliyetçiliğini yüzeysel ve tepkisel bir karaktere indirgeyen kırılmalar dönemi başlamıştır. Darendelioğlu milliyetçi gelenekteki siyasal kırılmayı ve tepkisel milliyetçiliği 27 Mayıs darbesine bağlamaktadır (Darendelioğlu, 1975: 225-235).

CKMP 1967 yılındaki kongresinde alınan kararlarla adeta yeniden dizayn edilerek gerçek manada milliyetçi partinin temelleri atılmıştır. Arkadaşlarıyla birlikte Parti'ye katılan Türkeş'in Genel Başkan seçilmesi, parti programının yenilenmesi, gençlerin ilgisini çekmesi ve katılımın artması ile birlikte, rahat telaffuz edilebilen, kolayca akılda kalabilecek bir isim ve amblem arayışı sürecine girilmiştir.

Türk siyasal hayatında milliyetçi düşüncenin kurumsallaşma sürecinde, Türkeş'in genel başkan seçildiği 1965'teki CKMP kongresinden itibaren bir fikri zemin belirginleşmeye başlamıştır. 1965 kongresinde kabul edilen parti programının birinci maddesinin (b) bendinde yer alan “kurumsallaşmış bir devlet düzeni ve yönetiminin hürriyet, milliyet, ahlak, ilim, toplumculuk, gelişme, halkçılık, köycülük ve endüstrileşme ilkelerine samimiyetle bağlanarak ulaşılabileceği” ifadeleri, Dokuz Işık doktrininin habercisidir (Yeni Gazete, 17.08.1969).

Partinin temel ilkeleri milliyetçi toplumcu bir doktrin olarak hazırlanan “Dokuz Işık” adını taşımaktadır. Türkeş, CKMP'nin 24-25 Kasım 1967'de yapılan Kongresinde “Dokuz Işık Milli Doktrini”ni ilan etmiştir (Nihat ve Cemiloğlu, 1995: 100-102). Dokuz rakamının Türklerce kutlu

sayılmış olmasından dolayı*, Türkş ilkelerini dokuz madde altında toplamaya özen gösterdiğini çeşitli kitaplarında açıklamaktadır. CHP'nin 6 Ok'una yaptığı göndermeyle resmi milliyetçiliği düzeltme girişimi olarak yorumlanan Dokuz Işık'ın 1965'te Alparslan Türkş tarafından belirlenen ilkeleri hiyerarşik sırayla şunlardır: 1. Milliyetçilik, 2. Ülkücülük, 3. Ahlakçılık, 4. Toplumculuk, 5. İlimcilik, 6. Köycülük, 7. Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, 8. Gelişmecilik ve Halkçılık, 9. Endüstri ve Teknikçilik (Türkş, 1980: 15-21). Yüzde yüz yerli, yüzde yüz milli bir doktrin olarak sunulan Dokuz Işık, "her şey Türk için, Türk'e göre ve Türk tarafından" ülküsünü benimseyerek, Türk milletini kısa sürede güçlendirecek tek yol olarak tanıtılmıştır (Türkş, 1976: 38). İlk dönemlerde CKMP'nin gençlik kolları "Dokuz Işık yürüyüşleri" düzenleyerek kamuoyunun dikkatini çekmeye ve ilkeleri tanıtmaya çalışmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin resmi doktrini olarak ilan edilen Dokuz Işık, kapitalizm ve komünizm gibi her türlü yabancı ideolojiyi reddederek Üçüncü Yol olarak Ülkücü Yolu tarif ediyordu. Bu Üçüncü Yol'da MHP'nin Büyük Türkiye'yi yeniden canlandıracağı tarihten verilen örneklerle desteklenmekteydi (Landau, 1979: 340-344). Parti, her fırsatta her çeşit yabancı ideolojiye, "sınıfçı sosyalizmle kapitalizme, bunların birer sapması olan komünizme, faşizme ve nasyonal sosyalizme karşı" Türk milliyetçiliğini savunduğunu ilan etmekteydi (MHP Programı, 1973: 3-4). Ülkücü İdeolojinin taşıdığı 'yeni bir devlet düzeni kurma' gibi büyük iddiaların gerçekleştirilebilmesi için 'Ülkücü Yol' takip edilerek 'milli devlet', 'milli iktidar', 'milli doktrin', 'milli sektör' ve 'milli ekonomi' gibi tanımlamalara ulaşılmaktaydı.

Liberal ve sosyal devlet karışımı bir sistem teklif eden Üçüncü Yol Modeli, devletçi tarzda ve devletin ekonomideki varlığını koruyan bir yaklaşıma sahipti. Tarım ve endüstri alanında üretim hedeflerini büyük oranda devlet yatırımları ile sağlamak amaçlanmaktaydı. Sosyal veya başka önemli bir mahsur doğurmayan devlet yatırımlarının ıslahı mümkün olmayan ve randımsız kısımlarının tasfiye edilmesini, bunların dışındaki devlet tesislerinin ve işletmelerinin muhafazasını savunan "milli" bir ekonomik model belirlenmişti (Bahar, 2011: 16-17).

Dokuz Işık, toplumculuğun ve milliyetçiliğin ağırlığının hissedildiği bir doktrindi. Dokuz Işık'taki en önemli ilke olan milliyetçilik, kişinin kendisini Türk milletine adanması olarak tanımlanmaktadır. Diğer ilkelerin tamamında millilik temel parametre olarak ele alınmıştır. Milliyetçilik hem topluma hem de devlete yaklaşımı belirleyen ve partinin ideolojik zeminini sağlamlaştıran asıl ilkedir. Türkş, MHP ideolojisinin iki sacayağını "görüşlerimizin temeli Türk

* Milliyetçi Hareket Partisi'nin 12 Eylül 1980 darbesiyle kapatılmasının ardından, aynı görüşleri benimseyen Muhafazakâr Parti'nin adının 30 Kasım 1985'te değiştirilmesiyle hayata geçen Milliyetçi Çalışma Partisi'nin ambleminde de kırmızı zemin üzerinde beyaz bir hilal ve etrafında Dokuz Işık'ı temsilen dokuz yıldız kullanılmıştır.

milliyetçiliği ise siyasi aksiyonun dayandığı doktrin "Dokuz Işıktır" şeklinde özetlemektedir (Nalbantoğlu, 1994: 181-182).

CKMP'nin 8-9 Şubat 1969 günlerinde Adana'da toplanan kongresinde, 1965'ten itibaren süregelen değişim zirve yapmıştır. Parti Genel İdare Kurulu'nun tespit ederek önerdiği "Dokuz Işık Partisi", "Milli Hareket Partisi" ve "Milliyetçi Köylü Partisi" gibi isimler arasında en uygun görünen Milli Hareket Partisi'nin CKMP ile değiştirilmesi kabul görmüştür (Milliyet, 10.02.1969, s.1). "Milli" kavramının Bakanlar Kurulu kararı olmadan kullanılmaması gibi bürokratik engeller, partinin adının Milliyetçi Hareket Partisi olmasını sağlamıştır (Milli Hareket Dergisi, Mart 1969, 32-3).

MHP'nin ismen hayata geçtiği 1969 Kongresinde "Üç Hilal" ve "Bozkurt" amblemlerinin arka planında ciddi fikir tartışmaları ve ayrılıkları yaşanmıştır. Kurultayda partinin oturduğu yeni ideolojik zemin, partinin adı ve amblemi üzerinde birlik sağlanamamıştır. İsmail Hakkı Yılanlıoğlu Kurultayda yaptığı konuşmada, parti programında Atatürkçülük ile ilgili bazı maddelerin değiştirilmesi yönünde düşüncelerini dile getirirken, karşıt görüş ileri süren Muzaffer Özdağ Kemalizmin partiye yol gösterdiğini savunmuştur. Kongredeki amblem tartışmaları ve Yılanlıoğlu'nun Atatürkçülük ile ilgili maddelerin programdan kaldırılmasını talep eden görüşleri, parti yönetimi ile Özdağ ve Baykal'ın aralarında soğukluğa neden olmuştur (Öznur, 1999: 174). Parti ambleminin "bozkurt" olmasını isteyen Türkçü grup ile "üç hilal" in kullanılmasını isteyen parti teşkilatının büyük çoğunluğu, delegeler ve partinin gençlik kollarından oluşan diğer grubun uzlaşmaması üzerine CKMP Kurultayı'nda karar alınmamış ve seçim işi Genel İdare Kuruluna bırakılmıştır (Hürriyet, Yeni Gazete, 10.02.1969).

Büyük Genel Kurulda delegelerin büyük desteğiyle "Milliyetçi Hareket Partisi" isminin kabul edilmesinin ardından, toplanan ilk genel idare kurulunda partinin amblemi Türk İslam sentezini sembolize edecek şekilde "Üç Hilal" olarak kararlaştırılmıştır. Aynı toplantıda MHP Gençlik Kolları'nın amblemi olarak ise "Hilal içinde Bozkurt" benimsenmiştir. Bu kongrede yapılan tüzük değişikliği ile genel başkan büyük yetkilerle donatılarak partinin tek hâkimi olmuştur (MHP Tüzüğü, 1973). 1965'te ortaya çıkan Dokuz Işık doktrini ve 1967 kongresinde ilan edilen Başbuğ sıfatı, 1969 kongresinde lider-teşkilat-doktrin esasına oturtularak parti disiplini sağlanmıştır.

Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne amblem olarak teklif edilen Üç Hilal ve Bozkurt sembolleri arasındaki tercihini nedenlerini anılarında şöyle anlatmaktadır:

"Bozkurt resmi, amblem yapmak için çok zordur. Bu, kuvvetli bir sanatçı, bir ressamın yapacağı iştir. Ama Üç Hilal, halkın tanıdığı bir işarettir; iki evli bir köyde dahi hilal çizilebilir. Onun için, Bozkurt yerine de Üç Hilal'i amblem olarak alalım" (Turgut, 1995: 399).

Kurultay'dan aldığı yetkiyi kullanarak parti ambleminin Üç Hilal olmasını, hilal içerisindeki Bozkurt'un ise gençlik kolları amblemi olarak kullanılmasını kararlaştıran (Yeni Gazete, 25.02.1969) MHP GİK, Kemalizm'in yanı sıra Atsız ekolünün Türk milliyetçiliği anlayışında görmezden gelinen din olgusunun, halk düzeyinde karşılık bulmak isteyen Milliyetçi Hareket Partisi tarafından göz ardı edilmediğini ortaya koymaktadır. Osmanlı devletinin toplumu dini yapılara göre tasnif etmesinin bir sonucu olarak ümmet ile özdeşleşen millet kavramının, zaman içerisinde kavramlara atfedilen anlam değişmesine rağmen zihinlerde eski anlamını da taşımaya devam etmesi (Lewis, 1992: 66), özellikle tek parti dönemi sonrasında siyasal milliyetçiliğin en önemli meselelerinden olmuştur. Milliyetçiliğin ortaya çıktığı Batı Avrupa toplumlarında dinin yerini alarak cemaat yapısının gücünü kıran milliyetçilik, Anadolu Türkleri arasında din ile özdeşleşmiştir. MHP'nin 1969 Adana Kongresine de damgasını vuran Türklük ve İslamiyet arasındaki öncelik tartışması, İslamiyet'e milli, milliyetçiliğe de İslami bir anlam yüklenerek aşılmıştır. 1969 Kongresinin hemen ardından çıkarılan "Milli Hareket" dergisinde, partinin ambleminin manasını "tarihimizin derinliklerinden" aldığı ve Türk-İslam sentezini sembolize ettiği dile getirilmektedir. Üç Hilal'in anlamı ise, "Türk-İslam medeniyetini yeniden kurma, yeniden ihya etme ülküsü"¹ olarak izah edilmektedir (Milli Hareket, 1969: 2).

Kurultayın kapanışında yaptığı konuşmasında Türkeş, yaşanan ideolojik dönüşümü ortaya koymuştur. Türkeş, millet adına iktidar olan grupların iktisadi, içtimai politikasını, milletin tümünün saadet ve refahını hedef almaktan ve milli olmaktan uzak bulduğunu, yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil etmeye ve Müslüman Türk'ün öz mirasını, milli nizamını temsil eden bir hareket olmaya, milli varlığı tehdit eden komünizm, bölgecilik, mezhepçilik gibi tehlikeler karşısında Türk Gençliğinin uyanık olmasını sağlamaya çalıştıklarını kamuoyuna açıklayarak partinin yeni imajını ve yöneldiği ideolojik çizgiyi ilan etmiştir (Yeni Gazete, 09.02.1969; Tercüman, 09.02.1969).

Türk milliyetçiliğinin başlangıçtaki kentli, seçkin ve laik nitelikli görünümünden farklı olarak, MHP Hareketi tercihini halkın dini tercihleriyle örtüşen bir milliyetçilik anlayışından yana kullanmıştır. MHP kongresinde gençlik kollarının sembolü olarak kararlaştırılan Bozkurt'un yanına Hilal'in yerleştirilmesi, Türkçü-Turancı ülküden vazgeçmekten daha çok din eksenli polemiklerde İslam'ı net bir şekilde "soy"un önüne koyma girişimidir (Mete, 2003: 703).

1969 kongresinde parti amblemi olarak kabul edilen Üç Hilal'in geliştirilme stratejisinde, halka yakın olma ve halkın anladığı dilden konuşmaya özen gösterme anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Semboller üzerinden anlamlandırılan bu fikri dönüşüm, 1970'li yıllardan itibaren Türk

¹ Türk-İslamcı bu temel yaklaşım ve söylem, MHP'nin daha sonraki parti programlarındaki ve faaliyetlerindeki merkezi konumunu korumuştur. 1977 yılındaki 13. Kurultaya sunulan GİK Raporunda, "Türk-İslam sentezini devletimizin varlığı, kültür ve medeniyet davamızın manası açısından hayati bir zaruret olarak gören partimiz, 'İslam ruhumuz Türklük bedenimiz' ifadesiyle bu hususu en kısa ve özlü şekilde tespit etmiş durumdadır" denmektedir. Bkz. MHP 13. Kurultay Genel İdare Kurulu Çalışma Raporu, Ankara, 1977, s.19.

milliyetçiliğinin kitlesel ve popüler bir karakter kazanmasına ve yaygınlaşmasına yardımcı olacaktır. Tek parti ve Demokrat Parti dönemlerinde dergi çevrelerinde varlık gösterebilen bir akım olmaya mahkûm edilen Türkçülük, MHP ile kitlesel bir harekete kavuşmuştur. Alparslan Türkeş'in siyaset sahnesine çıktığı tarihe kadar, milliyetçi dünya görüşünü benimseyenler farklı programlara sahip siyasi partiler içinde, sivil toplum kuruluşları etrafında ve entelektüel çalışmalar çevresinde faaliyetlerde bulunmuştur. Türk milliyetçiliğinin kültürel ve entelektüel faaliyetlerle kazanılan temel değerlerinin ve amaçlarının siyasi hayatta aktif bir şekilde savunulması rolünü Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve ardılı Milliyetçi Hareket Partisi yerine getirmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi, Türkçülüğü-milliyetçiliği bir program olarak benimseyerek bu fikriyatın halkla buluşmasını sağlamıştır.

Başlangıçtan itibaren Türk milliyetçiliğinin özgün bir adı olarak kullanılan Türkçülük 1960'lardan sonra yerini Türk milliyetçiliğine bırakmıştır. Hemen aynı yıllarda ortaya çıkan Ülkücülük ise Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin yeni bir yorumu olarak hayat bulmuştur. Ülkücülük, Türkiye'deki diğer milliyetçiliklerin aksine Milliyetçi Hareket Partisi ile birlikte kitleselleşmeyi başaran ve 'dava' hareketi (Can, 2003: 663) olarak kitleleri peşinden sürükleyebilen bir güce ulaşmıştır. Ülkücülük farklı bir milliyetçilik türü olmaktan ziyade, hemen her türden milliyetçiliklerin bileşkesinden oluşan bir çatının, milliyetçiliğin üst kimliğinin adı olmuştur. Farklı dönemlerin milliyetçilik düşüncelerini bünyesinde toplayarak zenginleşen Ülkücülük, çoğulcu bir nitelik taşımaktadır. Cumhuriyetin kurucu fikri Atatürk milliyetçiliğiyle kimi zaman yolları kesişen Ülkücülük, Akçura'ların Turancılığı, Atsız'ların soya dayalı yaklaşımı, Arık'ların Anadoluculuğu, Ağaoğlu ve Akyol'ların liberal milliyetçiliği, Serdengeçti ve Kısakürek'lerin Türk-İslamcılığı, Gökalp ve Güngör'lerin kültürel milliyetçiliğine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kendi düşünce sistematigi içerisinde temsil eder hale gelmiştir.

Milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlık düşünce sistemleri arasında 'hareketli' bir geçişkenlik imkânı sağlayan başarılı bir ideolojik formül olan Ülkücülük, İkinci Meşrutiyet'ten günümüze yüzyıllık bir birikimin eseridir. Fikri alt yapısının örülmesinin ardından 1960'ların ortalarında politikleştirilerek Milliyetçi Hareket'in ideolojisi haline getirilen Ülkücülük, 'milliyetçi-mukaddesatçı' terkiibiyle Anadolu insanının ilgisini çekecek önemli bir cazibe gücüne sahip olmuştur.

Dönemsel şartlardan ve milliyetçi fikir hareketlerinden etkilenen Ülkücülük, bilhassa Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1969'da Adana'da yapılan Kurultayından sonra daha muhafazakâr ve İslami söylemlerin öne çıkarıldığı bir forma dönüşmüştür. Türkeş 1969 yılında Parti Kurultayındaki konuşmasında "Biz Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefe bizim şiarımızdır" diyerek söz konusu değişimi açıkça ortaya koymuştur. Türkeş, ayrıca şöyle yazmıştır: "Milliyetçiliği reddeden bir dincilik anlayışı ve İslamiyet'e düşman bir milliyetçilik anlayışı bize

yabancıdır, bizim dışımızdadır. Türklükle İslamiyet, bin yıldan beri aynı mukaddes potada kaynaşmış, etle tırnak misali ayrılması imkânsız bir hale gelmiştir” (Türkeş, 1976: 180).

İslam ve milliyetçilik ilişkisinin netleştirildiği ve İslam’ın Türklüğün ayrılmaz bir bileşeni olarak vurgulandığı bu dönüşümde, Osman Yüksel Serdengeçti’nin yanı sıra Seyyid Ahmet Arvasi’nin “Türk İslam Ülküsü” formülasyonunun etkileri önemlidir. Arvasi, Türklüğün İslam’la mükemmel bir bütünleşmesi olduğuna vurgu yapmakta ve Türk milletinin cihan hâkimiyeti mefkûresi ile İslam’ın nizam-ı âlem davasının örtüşmesine işaret ederek Ülkücü hareketin ideolojisinin özünü belirginleştirmektedir (Can, 2003: 676). Daha önce Osman Yüksel Serdengeçti ve Necip Fazıl Kısakürek’in fikirleriyle hayat bulan Türk-İslam sentezini bir adım daha ileri götüren Arvasi, sentez yerine yeni bir tez önermektedir: “Din ve millet zıt değerler değildir. Bu sebepten sentez, tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre Türk- İslam sentezi yerine Türk-İslam Ülküsü’nü kullanmak daha doğru olacaktır” (Arvasi, 1978). Milliyetçi Hareket Partisi dinin Türk toplumu içindeki yerini ve değerini öne çıkaran program ve söylemiyle, Gökalp’tan sonra din ve milliyetçilik sentezini teoriden bir siyasal partinin eylem alanı içine aktarmıştır (Türkdoğan, 1969: 7).

1944’lerin Türkçülük anlayışından hayli uzaklaşan ve olgunlaşan bir milliyetçiliği telaffuz etmeye başlayan MHP’nin resmi doktrininde Türkçülük yerine “Türk milliyetçiliği” sözcüğünün kullanılması tercih edilmektedir. Millet kimliğiyle ilgili “Kendini Türk sayan, Türk devletine sadakatle bağlı bulunan herkes Türk’tür” şeklindeki tarifile ise ırkçılık reddedilmektedir (MHP Programı, 1973: 5). Türkeş ve çevresinin savunduğu milliyetçiliğin ırk yerine mensubiyet şuuruna dayalı, kapsayıcı ve kucaklayıcı bir çizgi takip ettiği şu satırlara yansımaktadır: “Türkçülük, milliyetçilik anlayışımız; manevi şuurlanmaya dayanır. Bu temel üzerinde Türklük şuuruna erişmiş, samimi olarak ‘Ben Türk’üm’ diyen herkes Türk’tür” (Türkeş, 1976: 22).

Milliyetçi Hareket’in fikir dünyasında milliyetçilik kavramının yanı sıra devlete de özel bir anlam atfedilmektedir. Türk milletinin güçlü devlete sahip olduğu dönemlerde “manen ve maddeten kuvvetli” olduğu tezi, MHP’nin bütün söylemlerine yansımaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi devleti “bölünmez bir bütün olan milletin teşkilatlanmış halı” olarak görmekte ve bu teşkilatlanmayı en iyi biçimde gerçekleştirecek olanın da milli devlet olduğuna inanmaktadır (MHP Seçim Bildirisi, 1973: 14). MHP’nin milliyetçi söylemindeki “milli devlet” vurgusu, Türklüğün değerlerini esas alan, üniter, merkezi ve güçlü bir devleti ifade etmektedir. Bu siyasal söylemin Türk milletinin ve devletinin yeniden büyük ve güçlü olacağına ilişkin propagandası, umutsuzluk ve eziklik içindeki kitlelerin hızla partiye katılmalarını sağlamıştır.

SİYASAL LİDER OLARAK ALPARSLAN TÜRKES’İN İLETİŞİM STRATEJİSİ

Türkiye’de siyasal rekabet koşullarını ve siyaset zeminini dar bir zümreye hapseden tek partili hayattan çok partili hayata geçişin ardından, gerçek anlamda milliyetçi kimliğe dayalı bir partinin

ortaya çıkışı Alparslan Türkeş'in CKMP'nin siyasi liderliğine gelmesiyle mümkün olmuştur. Milliyetçi düşüncenin bütün Anadolu'ya propaganda yöntemiyle anlatıldığı ilk dönem, partinin ideolojik iskeletinin de oluşturulduğu yıllardır. Milliyetçi Ülkücü Hareket'in inşasına paralel olarak kitlelere milliyetçi düşüncenin aşılma kabul ettirilmesi için ideolojik ve felsefi argümanlar hazırlanmıştır (Akpınar, 2005: 39). Türkeş, CKMP ve sonrasında MHP parti programını, sembollerini ve söylemini Türk milliyetçiliğinin özgün adı olan Ülkücülük ekseninde tasarlayarak halkın karşısına çıkmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin üzerine inşa edildiği ideolojik ve kültürel zeminin halkla iletişiminde semgesel sermaye birikiminden yararlanılmıştır. Milliyetçi değerlere sahip çevreye ait en yüksek oranda ve güçlü semgesel sermayenin biriktirilmesiyle söz konusu alandaki meşruiyetin kazanılması sağlanmıştır. Bourdieu, her toplumsal alanın kendi içinde kavranabilen ve dile getirilmemiş bir kurallar bütünü tarafından inşasını “semgesel şiddet” olarak tanımlamaktadır. Meşru sayıldığı için varlığını sürdüren semgesel şiddet, “Şiddetin hiçbir zaman şiddet olarak algılanmayan kibar ve görünmez biçimidir. Maruz kalımdan çok tercih edildiği söylenebilecek bir şiddettir. Nüfuz kullanma, güven, yükümlülük, kişisel bağlılık, konukseverlik, hediye, minnettarlık ve acıma...” (Eagleton, 1996: 222) gibi yaygın örneklerle sahiptir. Bir öğretmenin öğrencilere “ideolojik bir biçimde” konuşmak yerine, öğrencinin elde etme ihtiyacı hissettiği “kültürel sermaye” birikimine sahipmiş gibi kavranılmasıyla benzer şekilde, semgesel şiddet her toplumsal alan gibi siyasette de kullanılmaktadır. Bu anlamda Türkeş liderliğindeki MHP’de geliştirilen söylemlerin kitleler tarafından kabul edilebilirliğini artırmak ve kemikleştirmek için iletişim stratejisinde mitolojik Başbuğ ve Bozkurt sembollerinin yanı sıra Dokuz Işık metaforu öne çıkarılmıştır.

Alparslan Türkeş ve temsil ettiği liderliğin Ülkücü Hareket ve MHP açısından özel bir önemi söz konusudur. MHP'nin kuruluş yıllarının yaygın propaganda araçlarının radyo ve gazetelerden ibaret olması, Türkeş ismi etrafında lider odaklı iletişim stratejilerini ön plana çıkarmıştır. Türkeş'in liderliği, Dokuz Işık Doktrini ve teşkilat unsurlarını birbirine bağlayan önemli bir aktör olarak kurgulanmış ve bu durum “lider-teşkilat-doktrin” şeklinde formüle edilmiştir. İdeolojinin halkla buluşturulması, mitingler ve seçim gezileri gibi propaganda çalışmaları lider üzerinden gerçekleştirilmiştir. Parti'nin propaganda ve eğitim faaliyetleri özellikle Genel Başkan Türkeş'in de katılımıyla parti merkezinde, zamanla katılımın yoğunlaşması ile kapalı spor salonlarında yapılmaya devam etmiştir.

Kitle iletişimi açısından liderin kişisel özellikleri, grubunun yanı sıra kitlelerle kurduğu ilişki açısından önemlidir. Türkeş'in CKMP'nin başına geçtiği tarihten itibaren partisinin tek hâkimi pozisyonuna gelmesi ve bütün grubuna hâkim imajı, siyasi iletişim açısından avantaj sağlamıştır. Bireyler arası ilişkileri düzenleme yeteneğini kişisel vasıfları arasında bulunduran bir lider imajı çizen Türkeş, grubu içindeki ilişkileri ve dengeleri koruyabildiği gibi, grubuyla iletişiminin ve grup iç

iletişiminin sağlıklı yürümesinde etkili olmuştur. Aynı zamanda hitabet yeteneği güçlü bir lider olan Alparslan Türkeş, kitlelerle etkili bir iletişim kurabilmiştir. Türkiye'nin her yerinde kalabalıklar karşısında etkili konuşmalar yaparak partisini ve "dava"sını anlatmıştır.

Türkeş'in hedef kitle olarak milliyetçi gelenekten gelen insanları tercihine paralel olarak, bu kitlenin değerleriyle örtüşecek imajı ön plana çıkarılmıştır. Siyasal liderin hedef kitlesiyle uyuşan imajı, takip eden kişilerin düşünce ve duygularının güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Siyasal liderin imajı ile grubun ve toplumun özdeşleşmesi, aidiyet duygusunun tatmin gücünü artırmaktadır. Bireylerin ve grupların duydukları aidiyet duygusu, ikna sürecini hızlandırmaktadır (Türkkan, 2006: 145). Siyasal imaj ve grupla özdeşleşme konusunda Alparslan Türkeş ve MHP hareketini sahada en fazla zorlayan konuların başında, dinle olan ilişkilerine yönelik sorgulamalar gelmektedir. 1969 seçimlerine gidilirken açık hava mitingleri, salon ve basın toplantıları aracılığıyla geniş kitlelere görüşlerini ulaştırmaya çalışan MHP, "İslam dinini geri plana attıkları ve ırkçı parti iddiaları" gibi karşı propagandalarla yüzleşmiştir. Türkeş, İslam dinine ve milliyetçiliğe verdikleri önemi ve her ikisinin de vazgeçilmezliğini belirterek, "Manevi kalkınma olmadan maddi kalkınma olabilir mi? Biz, Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız. Biz madde olarak yüce bir şey olan Türklüğe, mana olarak da en son ve hak dini olan Müslümanlığa mensubuz..." (Tercüman, 25.08.1969) açıklamalarıyla karşı propagandaların etkisini kırmaya çalışmıştır. Dine ve milliyetçiliğe verdiği önemi vurgulamak için Türklüğün simgesi olan Tanrı Dağı'nı, diğer yandan dine verdiği önemi vurgulamak için de Hira Dağı'nı sembol olarak kullanan Türkeş, her ikisinin de milliyetçiler için vazgeçilmezliğini vurgulamaktadır. Bu vurgu MHP'nin uzun yıllar boyunca kendini muhafazakâr milliyetçi kesime anlatmak için kullandığı önemli bir slogan olarak kalmıştır.

Alparslan Türkeş'in Türk tarihinden esinlenilmiş ve Enver Paşa'nın da Türkçü günlerinde kendine yakıştırdığı (Ağaoğulları, 1998: 220) "Başbuğ" sıfatını kullanmasıyla yaratılan güçlü lider imajı işleri kolaylaştırmıştır. Başbuğ sıfatı, Ülkücü Hareket'in en dikkat çekici iletişim sembollerinden birisine dönüşmüştür. Hun ve Göktürk Devletlerinde başkomutan ve önder, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise savaş zamanı değişik birliklerden toplanıp oluşturulan birliğin ya da milis gücünün komutanı anlamında kullanılan Başbuğ unvanı (TDK, 1988: 153), Türkeş'e siyasal bir lider olmanın çok ötesinde misyon yüklemek amacıyla tercih edilmiştir. İlk kez 1967 kongresinde dağıtılan bir bildiri ile yaratılan "Başbuğ" mitosu ve "Bozkurt"un simgesel kullanımları, taşıdıkları metaforik nitelikleriyle MHP'nin iletişim faaliyetlerine büyük hizmetler etmiştir. Başbuğ sıfatı, 1969'da MHP adını alan partinin gençlik örgütlenmesiyle birlikte kurumlaşıp Türkeş'in isminin kopmaz bir parçası haline gelmiştir.

Başbuğ söylemi, parti içerisinde konumlandırılışı ve geniş kitleler üzerine gönderilen mesajlar bağlamında izlenen bir stratejiye işaret etmektedir. Siyasal iletişim sürecinde, Türkeş'in inşa edilmeye çalışılan imajı ya da var olan imajına eklenen özellikleri üzerinden, liderliğini yaptığı siyasal

hareketin marka yüzü pekiştirilmektedir (Kadıbeşegil, 2006: 246). Bir lider olarak Türkeş ve Başbuğ imajı sempatanları için bir rol model teşkil etmektedir.

Türkeş'in Başbuğ lakabının alt kademelerdeki izdüşümü ise Ülkücü gençliğin kullandığı "Bozkurt" sıfatına yansımıştır. Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü (1946) ve Bozkurtlar Diriliyor (1949) romanlarına konu ettiği Türklüğün savaşçıları efsanesi, Ülkücü Hareket'te "Bozkurt" kimliğinin esin kaynağı olmuştur (Aslandaş ve Bıçakçı, 2002). Hilal içerisinde uluyan bozkurt figürü gibi tarihi efsanelerle güçlendirilmiş sembollerin cazibesıyla gençliğin dikkati çekilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin simgesi Osmanlı'nın üç hilali ve Ülkü Ocakları'nın simgesi Adriyatik'ten Çin'e uzanan Türklüğü temsilen Bozkurt olarak anlamlandırılmıştır. Türkeş MHP'nin örgütsel faaliyetlerinde, Türk tarihine ve kültürüne ait motifleri bir iletişim stratejisi çerçevesinde motivasyon unsurları (İnceoğlu, 2000) olarak kullanmıştır. Bozkurt kimliği daha çok gençler tarafından benimsenirken, Ülkücü kimliği de geniş kitleler arasında yaygın ve kapsayıcı olma niteliği kazanmıştır.

MHP'nin semboller üzerinden yürüttüğü iletişim stratejinin en güçlü simgeleştirmelerinden olan Bozkurt, önceleri gençlik kollarının sembolü olan hilal içindeki bozkurt figürüne, 1990'larda kullanılmaya başlayan Bozkurt işareti ile daha güçlü bir imgeye dönüşmüştür. Alparslan Türkeş, simgesel anlamı partinin kendi kitlesinin dışına taşacak ölçüde güçlü bir sembol olan bozkurt işaretinin anlam ve tarifini soran Millet Partisi'nin kurucusu Osman Bölükbaşı'na şöyle anlatmaktadır:

"Türkeş: (Bir eliyle bozkurt işareti yaparak, diğer elinin başparmağıyla işaret ederek tarif ederek) -Bak ağabey, şu serçe parmak Türk'tür, şu işaret parmağı da İslam'dır. Şu Bozkurt işareti yaptığımız işaretin arada kalan boşluğu ise cihandır. Son olarak kalan 3 parmağın birleştiği nokta ise mühürdür. Yani ağabey işaret ederek gösterir isek, şu çıkar: Türk İslam Mührünü Dünyaya vuracağız" (internethaber.com, erişim: 20.07.2017).

Türkeş'in Osman Bölükbaşı ile kurduğu diyalogun benzerlerini döneminin diğer siyasal liderleri, kamuoyu önderleri ve aydınlarla da geliştirdiği, partisinin sembollerini farklı siyasal gruplara yönelik siyasal propagandaya dönüştürdüğü bilinmektedir. Türkeş böylelikle siyasal liderliğin, liderlik ile siyaset arasında ilişki kurulabilen her noktada söz konusu olabileceğini göstermektedir. Lider ve izleyicilerin yanı sıra farklı liderler arasındaki ilişki, farklı liderlerin izleyicileri arasındaki ilişki, bir siyasal liderle diğerinin izleyicileri arasındaki ilişki, siyasal yaşamın dışında kalmış siyasal liderler ve lider olması mümkün bireyler gibi siyasal yaşamın çok farklı boyutlarını kapsamaktadır (Edinger, 1972: 217).

Alparslan Türkeş'in Ülkücü Hareket üzerindeki hamiliğinin yanı sıra taktisyonluk ve ideoloğu, O'nu tartışılmaz tek lider haline getirmiştir. Türkeş'in CKMP'nin yönetimine geldiği

1965'te Hareket'in ideolojik rehberi olarak hazırladığı Dokuz Işık doktrini dahi liderin devlet tecrübesinin ve Türkiye'yi kurtaracak reçeteleri biliyor olmasının simgesi olarak algılanmıştır. Bu anlamda Dokuz Işık'ın Türkeş'in otoritesine katkı sağladığını söylemek mümkündür (Laçiner, 1989: 17). Zaten Türkeş güçlü otoriter kişiliği ve eski bir asker olmasının alışkanlığı olarak disiplinli bir örgütlenme anlayışına sahiptir. Parti içerisinde ve gençlik kollarında her zaman otoritesi hissedilen ve güçlü bir emir-komuta zinciri oluşturan Türkeş, böylelikle lider ve izleyicileri arasında sıkı bağların kurulmasını tesis etmiştir. Alparslan Türkeş, geliştirdiği ideolojik dilini ve iletişim stratejilerini ustalıkla kullanarak duygu ve düşüncelerine seslendiği Milliyetçi Ülkücü Hareket'in mensuplarıyla üst düzeyde bir iletişim kurmuş ve liderlik etkinliğini artırmıştır.

Liderin grubuyla kurduğu iletişimin karşılıklı etkileşime açık olması karar alma, güdüleme, sembol olma gibi birçok etkiyi beraberinde getirmiştir (Bass, 1990: 1-20). Türkeş'in kitleler tarafından takip edilen karizmatik bir lidere dönüşmesi; kendisine duyulan bağlılığı yaptırım sonucu değil duygusal bağ biçiminde kurabilmesi, topluluğun inançlarını temsil edebilmesi ve bütünün içinde onların haklarını koruduğuna inandırabilmesiyle doğru orantılı olarak yükselmiştir. Türk siyasal hayatında milliyetçi gençliği ve partili takipçilerini motive edebilme başarısıyla, hedefler için mücadele edilmesinde esin kaynağı olabilmesiyle, grubun bütünlüğünü koruyabilmesiyle Alparslan Türkeş son derece özgün ve güçlü lider profili çizmiştir. Var olandan çok olması gerekenle ilgili arayışlarıyla tanınan, taraftarlarını ideallerle motive eden, "milliyetçi büyük Türkiye"yi ve "Turan" ülküsünü hedef gösteren Türkeş, vizyoner liderlik özellikleriyle hedef kitlesinde güçlü bir etki bırakmayı başarmıştır. Türkeş'in Türk siyasal hayatında önemli bir aktör haline gelmesinde ve yüzyıllık Türk milliyetçiliği fikir ve aksiyon hareketinin efsane Başbuğ'una dönüşmesinde, liderlik özelliklerinin yanı sıra takip ettiği iletişim stratejisinin başarısı da önemli paya sahiptir.

SONUÇ

Türkiye'nin sosyal, kültürel ve siyasal alanda önemli bir değişim ve dönüşüm geçirdiği bir zaman diliminde, Milliyetçi Hareket Partisi Türk milliyetçiliği fikir hareketinin fikri ve kültürel temelleri üzerine inşa edilmiştir. Türk siyasal hayatının önemli mihenk taşlarından birisi olan MHP, Türk milliyetçiliği fikir hareketinin içine hapsoldüğü dar entelektüel çevreden çıkarak halkla buluşmanın ve kitlesel bir harekete dönüşme sürecinin eseridir. Bu süreçte MHP ve Ülkücü Hareket üzerinde yükseldiği Türk toplumunun milli, dini ve kültürel temellerinden güç alan sosyolojik bir yapıya dönüşmüştür.

Hareket'in kurucu lideri Alparslan Türkeş, milliyetçiliği milli kimliğin bir unsuru olmaktan çıkararak siyasal bir kimliğin taşıyıcı ögesine dönüştürmüştür. Türkeş'in CKMP Genel Başkanı seçilmesiyle başlayan süreçle birlikte, milliyetçi hareket siyasal bir aksiyona dönüşmüştür. Kapitalizme ve komünizme karşı, millete üçüncü bir yol olarak Ülkücü Yolu önerecek kadar özgüvene

ve ideolojik bir olgunluğa ulaşılmıştır. Türkeş'in liderliğinde biçimlenen MHP, ideolojik kimliğinin katılığına rağmen aynı zamanda kitlesel bir hareket olmayı başarmıştır. İdeolojik nitelikli bu siyasal hareket, ortaya koyduğu programın içeriği, ürettiği kavram ve semboller üzerinden yürüttüğü iletişim stratejisiyle toplumsal kesimler üzerinde dikkate değer etkiler bırakmıştır.

İnşasında kullanılan kültür kodlarının, kavramların, sembollerin ve programın siyasal bir ideolojiyi referans alması, Milliyetçi Hareket'in toplumla buluşmasını güçlü kılan yönlerden birisi haline gelmiştir. Fikir ve inanç temelinde bir kitleye sahip olan MHP ve Türkeş, siyasal iletişim sürecinde tarihi ve kültürel motifleri motivasyon unsurları olarak kullanarak geniş kitlelerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Kemikleşmiş ideolojik taban, mesajların kitlelere aktarılmasında ciddi anlamda katkı sağlayacak bir araç olarak kullanılmıştır.

Cumhuriyetin milli devleti esas alan sisteminin yapısal sorunlarına bir itiraz ve düzeltme isteğiyle hayat bulan Milliyetçi Hareket Partisi, yerli ve milli değerlere bağlı kalan bir dönüşümü ve yeni hedeflere yönelme isteğini yansıtmaktadır. Ancak kuruluşundan itibaren yaslandığı devletçi söylem, pratikte mesafeli olduğu devletçi-seçkinci cepheyle ayrışmasına ve millet odaklı bir milliyetçiliği hayata geçirmesine engel olmaktadır. MHP'nin yaşadığı bütün siyasal ve sosyolojik değişimlere karşın, devleti savunma içgüdüğü ve koruma refleksi bu ayrışmayı zorlaştırmaktadır. Oysa millete atfedilen değerler yerine sahip oldukları üzerinden yapılacak bir milliyetçilik anlayışı, Türkiye'nin ihtiyaçlarına ve çağa çok daha uygun olacaktır.

Bu çalışmada, Milliyetçi Hareket Partisi'nin üzerine inşa edildiği temel dinamikler üzerinde duruldu. İdeolojik bir hareket olan Türk milliyetçiliğinin siyasal yapılanmasının yaşadığı değişim ve dönüşümler analiz edildi. Farklı milliyetçilik anlayışlarının eklenmesiyle oluşturulan yeni anlayışın Türk siyasetinde ifade ettiği anlama değinildi. Milliyetçilik ideolojisini dar bir entelektüel alandan geniş kitlelere ulaştıran Alparslan Türkeş'in iletişim stratejinin ipuçları yakalanmaya çalışıldı. Milliyetçi Ülkücü bir aksiyon hareketi olarak Türk siyasal hayatındaki yerini alan MHP'nin sosyo-kültürel ve fikri yapısıyla kurulan siyasal bağların ve iletişim stratejilerinin analizi yapıldı.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A., (1998). "Aşırı Milliyetçi Sağ", Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları, İstanbul.
- Akpınar, H., (2005). Kurtların Kardeşliği CKMP'den MHP'ye (1965-2005), Bir Harf Yayınları, İstanbul.
- Aslandaş, A. S. ve Bıçakçı, B., (2002). Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atsız, H.N., (1992). Makaleler I, Baysan Yayıncılık, İstanbul.
- Aydın, N., (2008). İnsan Hakları Demokrasi ve Medya, Kum Saati Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Aziz, A., (2007). Siyasal İletişim, Nobel Yayınevi, Ankara.

- Bahar, İ., (2011). Alparslan Türkeş ve Ülkücü Hareket: Üçüncü Yol, Hareket Yayınları, İstanbul.
- Bass, B. M., (1990). Bass & Stodgill's Handbook of Leadership, New York: The Free Press.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi. (2002). Cilt 1 / 1923 – 1940, Cilt 2 / 1941 – 1960, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Can, K., (2003). “Ülkücü Hareketin İdeolojisi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çalık, M., (1995). MHP Hareketi, Kaynakları ve Gelişimi 1965-1980, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Darendelioğlu, İ., (1975). Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri, Toker Yayınları, İstanbul.
- Duverger, M., (1986). Siyasal Rejimler, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, T., (1996). İdeoloji, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Edinger, L. J., (1972), “Political Science and Political Biography”. Glenn D. Paige (Ed.) Political Leadership: Readings for an Emerging Field. New York: The Free Press. 213-239.
- Ete, H., vd., (2014). Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe MHP’nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri, (Ed. Ete, H., Taşdelen, H., Ersay S.O.), SETA Yayınları, İstanbul.
- Güngör, E., (2002). Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Güngör, E., (1990). Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- İnceoğlu, M., (2000). Tutum-Algı İletişim, İmaj Yayınları, Ankara.
- Kadıbeşegil S., (2006). İtibar Yönetimi, MediaCat Yayınları, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ., (1999). Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M., (1992). Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Karpat, K.H., (1996). Türk Demokrasi Tarihi, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Kılıç, M., (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (16), 113-140.
- Laçiner, Ö., (1989). “Diriliş”, Birikim, 1, 17-21.
- Landau, J., (1981). Pan-Turkism in Turkey: A Study in Irredentism, London: C. Hurst and Co.
- Landau, J., (1979). Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Lasswell, H. D., (2007). The Structure And Function of Communication in Society, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 24, 215-228.
- Lewis, B., (1992). İslam'ın Siyasal Dili, Rey Yayınları, İstanbul.
- Mckae, D., (1985). Weber, Afa Yayınları, İstanbul.
- Mete, Ö. L., (2003). “Türk Milliyetçiliği’ne Sivil Bir Bakış”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Milli Hareket, (1969). “Milliyetçi Hareket ve Üç Hilal”, Milli Hareket Dergisi, Nisan 1969.
- MHP Seçim Bildirisi (1973). MHP Genel Merkezi Yayınları, 1973.
- MHP Tüzüğü, (1973). Emel Matbaası, Ankara.
- MHP Programı, (1973). Kudretli, Müreffeh ve Büyük Türkiye İçin MHP Programı, Arı Matbaası, Ankara.
- Mutlu, E., (1998). İletişim Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara.
- Nalbantoğlu, M., (1994). Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler, Hamle Yayınları, İstanbul.

Nihat, M. ve Cemiloğlu, E., (1995). Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Hareket –Tarihi Gelişim, Partileşme ve İdeoloji-, 2001 Turkuaz Ajans, Ankara.

Toprak, Z., (1984). Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı, Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984), Gelişim Yayınları, İstanbul.

Türkdoğan, O., (1969). Milliyetçi Hareket Partisi'nin Anatomisi, Devlet Dergisi, 25 Ağustos 1969.

Ölçekçi, H., (2013). Türkiye'deki Milliyetçi Fikir Hareketlerinin Dönüşümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özerkan, Ş., ve İnceoğlu, Y., (1997). İletişimde Etkileme Süreci, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Özkan, A.,(2004). Siyasal İletişim, Partiler, Seçimler, Stratejiler, Nesil Yayınları, İstanbul.

Özkır, Y., (2015). Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015, (Ed. Çağlayan, İ. Ve Özkır, Y.), SETA Yayınları, İstanbul.

Öznur, H., (1999). Ülkücü Hareket, C.1, Alternatif Yayınları, Ankara.

Soydaş, A. U., (2010). Kültürlerarası İletişim Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim, Parşömen Yayıncılık, İstanbul.

TDK Sözlük, (1988). Başbuğ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tunçay, M., (2012). Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması: 1923-1931, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Turgut, H., (1995). Türkeş'in Anıları: Şahinlerin Dansı, ABC Basın Ajansı Yayınları, İstanbul.

Türkeş, Alparslan (1980). Dokuz Işık, Emel Matbaacılık, Ankara.

Türkeş, Alparslan (1976). Temel Görüşler, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Türkeş, Alparslan (1968). 1944 Milliyetçilik Olayı, Arkın Kitabevi, İstanbul.

Türkkan, R. O., (2006). İkna ve Uzlaşma Sanatı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, 01.08.1965

Yeni Gazete, 09.02.1969

Tercüman Gazetesi, 09.02.1969

Milliyet Gazetesi, 10.02.1969

Hürriyet Gazetesi, 10.02.1969

Yeni Gazete, 10.02.1969

Yeni Gazete, 17.08.1969

Tercüman Gazetesi, 25.08.1969

Milli Hareket Dergisi, Mart 1969

